

Beschrijving beschermd monument De Lichtenberg

gemeente:	Oude IJsselstreek
postcode + plaats:	7064 Silvolde
straat + huisnr.:	bij Lange Dijk / Lichtenberg
naam landgoed:	De Lichtenberg
bescherming:	gemeentelijk monument
oorspr. functie:	havezate / kasteel
huidige functie:	divers (vrnl. Landbouwgrond)
beschrijver:	J. Westerman
datum beschr.:	27-01-2009
datum foto's:	18-11-2008
bronnen:	Unieke en essentiële informatie over de Lichtenberg is aan het licht gebracht door het vele onderzoek van Gerard Beekema (Silvolde) en die genereus ter beschikking heeft gesteld. Het hieronder beschrevene betreft slechts een fractie van zijn kennis van de archeologische site. Vriendelijke mededelingen André Tangelder (Silvolde), Herman Hofs (Varsseveld). Archief Werkgroep Bodemonderzoek Aalten-Dinxperlo-Wisch: dossier Lichtenberg (H.B. Hofs). Waarnemingen ter plaatse. <i>Historische Gebeurtenissen van de Heerlijkheid Lichtenberg samengesteld met welwillende mededeelingen van het Rijks-Archief te Arnhem en het Vorstelijk Salm-Salmsche Archief te Anholt</i> , Silvolde, 1924. Internet: www.kich.nl en ngz.watwaswaar.nl J. Belonje, <i>De heerlijkheid Lichtenberg</i> in: <i>Archief van de Oudheidkundige Vereniging De Graafschap V</i> , 1955 H.L.J. Kolks, <i>De heerlijkheid Lichtenberg ±1640-1700</i> in: <i>Archief van de Oudheidkundige Vereniging De Graafschap VI</i> , 1958 B.J. Dorrestijn & H.L.J. Kolks, <i>Met het oog op Silvolde</i> . 1988 De IJsselstroom.

Typering

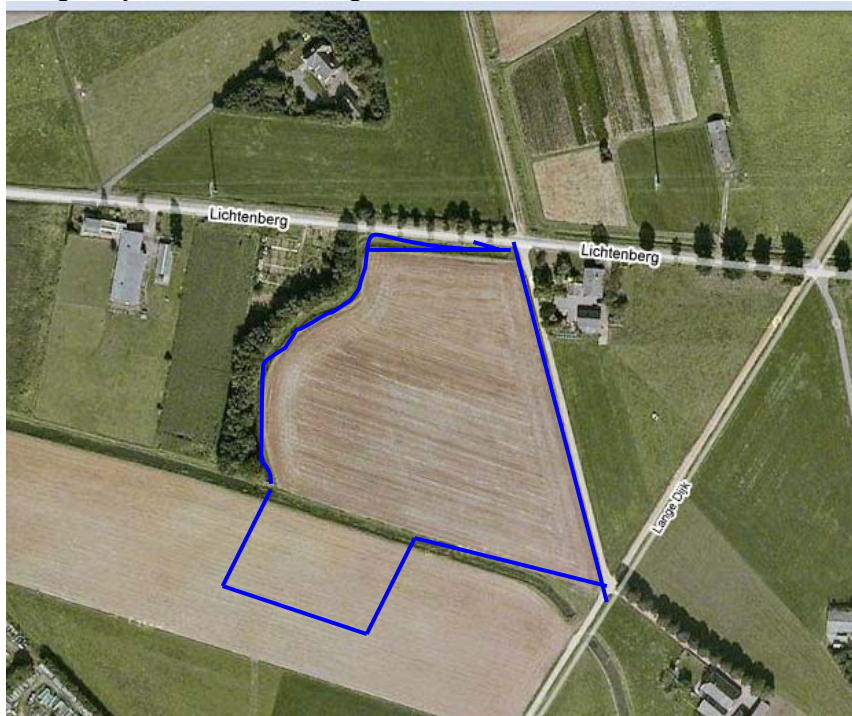
De Lichtenberg, terrein van zeer hoge archeologische waarde met de ondergrondse resten van een oude bewoningsplaats. Hier stond in de middeleeuwen een versterkte woning (havezate), die zich ontwikkelde tot adellijk huis met park- en landgoedaanleg in de 17de en 18de eeuw.

De twee landbouwpercelen binnen het kader vormen het bebouwingsgebied van het voormalige Huis Lichtenberg.

Ligging en begrenzing

De Lichtenberg ligt ten zuiden van Silvolde en ten noorden van Bontebrug in de gemeente Oude IJsselstreek. Het terrein waarop de resten van het voormalige huis liggen is een stuk akkerland ten zuiden van straat Lichtenberg tussen de Lange Dijk en de Ulfseweg.

Begrenzing van het monument

Geschiedenis

De oorsprong van het adellijke huis is ongewis. In het archief van Anholt (Fürstlich Salm Salm'sches Archiv te Anholt) is reeds sprake van een Johan van Lechtenberge te Silvolde in 1381. Aan het begin van de 15de eeuw behoorde De Lichtenberg aan de heren van Wisch.

Tekening van het wapen van Huis Lichtenberg: een veldhoen in het veld, zoals afgebeeld in een plaatjesalbum van Koffie Hag (circa 1927).

Begin 16de eeuw kwam het in bezit van hertog Karel van Gelre, die het in 1521 wederom beleende aan een telg uit de familie van Wisch. In de 17de eeuw kwam het via vererving via de vrouwelijke lijn in handen van de familie Van Laer en vervolgens in 18de eeuw aan de Van Heeckerens tot Ruurlo. Het huis werd verkocht en raakte in een steeds slechtere staat. Ook wegens constructieve problemen verzakte het complex steeds verder. De oude tekeningen geven hier een indruk van. In 1860 restte nog een koetshuis met boomgaard, maar dit verdween korte tijd later. Op de kaart van 1908 is nog bebouwing zichtbaar (zie afbeelding), waarschijnlijk een schuur, maar ook deze bebouwing verdween. In de nabijgelegen boerderij Rouwe Slags Kemken aan de Lange Dijk 4 is nog materiaal van het huis verwerkt.

In 1924 vond er tijdens de kermis in Silvolde door de schuttersvereniging "Willem Tell" een *Historische optocht voorstellende gebeurtenissen van het Kasteel Lichtenberg* plaats.

Beschrijving

Op het terrein van het versterkte huis zijn door de leden van de Werkgroep Bodemonderzoek van de Oudheidkundige Vereniging Aalten-Dinxperlo-Wisch en in het bijzonder door Gerard Beekema uit Silvolde diverse onderzoeken uitgevoerd. Naast archief- en documentatieonderzoek hebben er regelmatig veldverkenningen plaatsgevonden en zijn beperkt boringen gedaan en proefsleufjes gegraven. Hierbij zijn diverse brokstukken van muurresten (baksteen en oer), puin en andere overblijfselen van het huis Lichtenberg aangetroffen. Een gevonden paal van 25 bij 25 cm doorsnede ondersteunde waarschijnlijk de zuidwestelijke hoek van het huis, zoals te zien op de afbeelding uit 1742. Gezien het grote aantal stukken oer dat aangetroffen is, was de fundering waarschijnlijk in oer uitgevoerd. Ter plekke zijn bakstenen kloostermoppen gevonden die wijzen op bouwdelen uit de 14de of 15de eeuw. Tevens is er een groot aantal vondsten gedaan, waaronder metaalwerk, glaswerk, aardewerk (o.a. Pingsdorf-aardewerk en steengoed) en botten. Als het gaat om steengoed, behoort de Lichtenberg tot de rijkste vindplaatsen in de Achterhoek. Op het perceel zijn ook vondsten gedaan uit oudere perioden, waaronder een grote hoeveelheid vuursteenmateriaal (klingen, vuurslagen, afslagen en schrabbers). Op basis van de vondsten mag aangenomen worden dat de Lichtenberg al in de 10de à 12de eeuw bestond.

Dankzij de archeologische waarnemingen is ook duidelijk dat het aantal gebouwen dat in de loop der tijd op het complex heeft gestaan groter is dan er op basis van de oude kaarten en tekeningen geconcludeerd zou kunnen worden. Zo bevond zich ten zuidoosten van het hoofgedeelte een bouwdeel dat terug moet gaan op de 10de à 12de eeuw. Ook het grachtenverloop kent een rijkere vorm en geschiedenis.

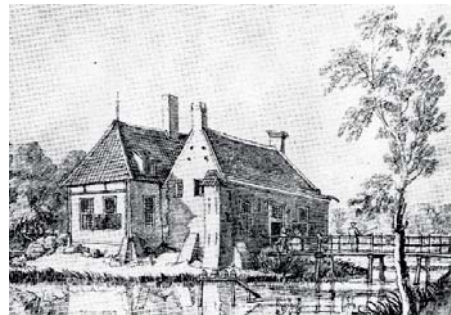
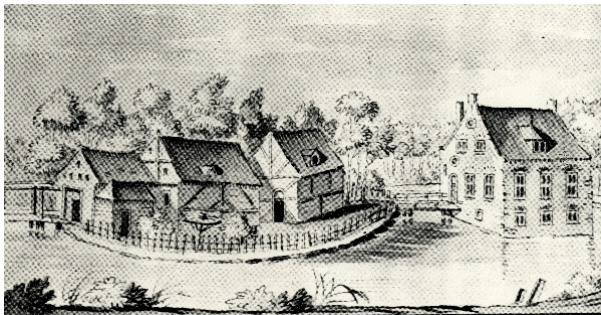
De archeologische resten bevinden zich direct onder het maaiveld en komen reeds bij licht ploegen naar boven.

Het perceel waar eertijds het huis verrees heeft een lichte welving in het terrein. Bij specifieke meteorologische omstandigheden is de ligging van het voormalige kasteel in het veld en bijzonder vanuit de lucht zichtbaar. De locatie van het huis is dankzij de diverse onderzoeken vrij precies vastgesteld, mede dankzij de kadastrale minuut van 1832. Het perceel is thans landbouwgrond ten behoeve van akkerbouw (graan, aardappels).

De aanleg van het kasteel bestond uit een hoofdeiland met daarop het huis en een voorburcht of voorhof.

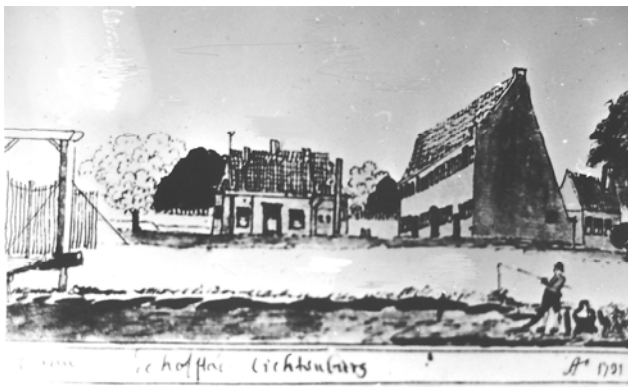
Over het uiterlijk van het huis in de 18de eeuw zijn we ingelicht door drie tekeningen. Een eerste is gemaakt door Frans Berthuijs en is gedateerd in 1723. Hierop is de havezate vanuit het noorden te zien met rechts het hoofdhuus en links, daarvan gescheiden door een gracht, de gebouwen op het voorhof. De betrouwbaarheid van deze tekening is echter beperkt. Van groter belang is een tekening van Jan de Beyer. Deze dateert uit 1742 en toont het huis vanuit het zuiden. Aangenomen mag worden dat deze tekening een vrij getrouwe weergave van het hoofdhuus geeft, waarbij duidelijk twee vleugels uit verschillende bouwtijd te onderscheiden zijn. Een derde tekening komt op tal van punten overeen met de tekening van Jan de Beyer.

Links: tekening van het huis en de voorhof vanuit het noorden door Frans Berthuijs, 1723

Rechts: tekening van het huis vanuit het zuiden door Jan de Beyer, 1742.

Onder: tekening uit 1701

In het huidige landschappelijke patroon zijn diverse historische lijnen herkenbaar die resten uit de aanleg van het landgoed de Lichtenberg. De precieze datering van deze aanleg is niet bekend. Waarschijnlijk is een eerste lanenaanleg rond 1650 tot stand gekomen, toen het kasteel onder de nieuwe eigenaars Van Laer werd gerestaureerd en verbouwd. Op een tekening uit 1715 in het Gelders Archief is de aanleg goed te zien. Op een fragmentarisch overgeleverde kaart uit circa 1820, op de kadastrale kaart van 1832 en op de kaart uit 1908 is het basisstramien van deze aanleg nog goed te zien.

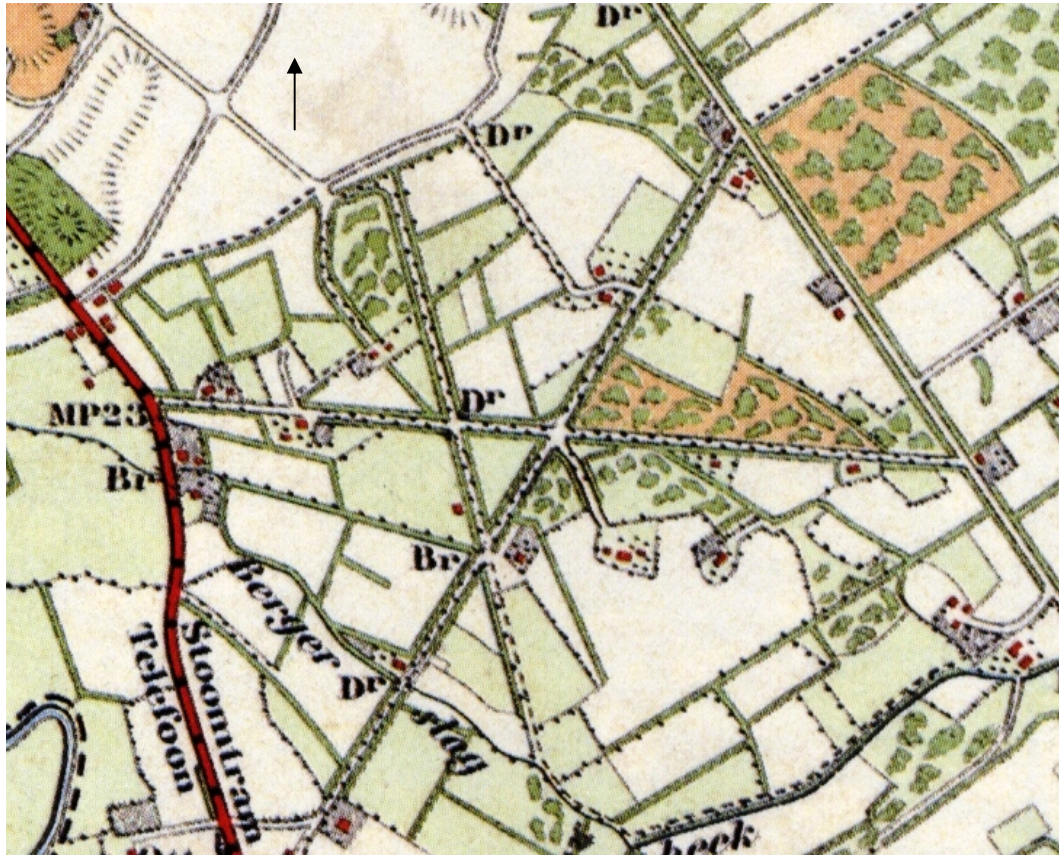
Huis, park en landgoed de Lichtenberg in 1715. Gelders Archief, Arnhem: archiefblok 0894, invent. nr. 1366, krtdep. 5, AKV 949

Kadastrale minuut; 1832 (Gelderland, Wisch, sectie D, blad 01): overzicht

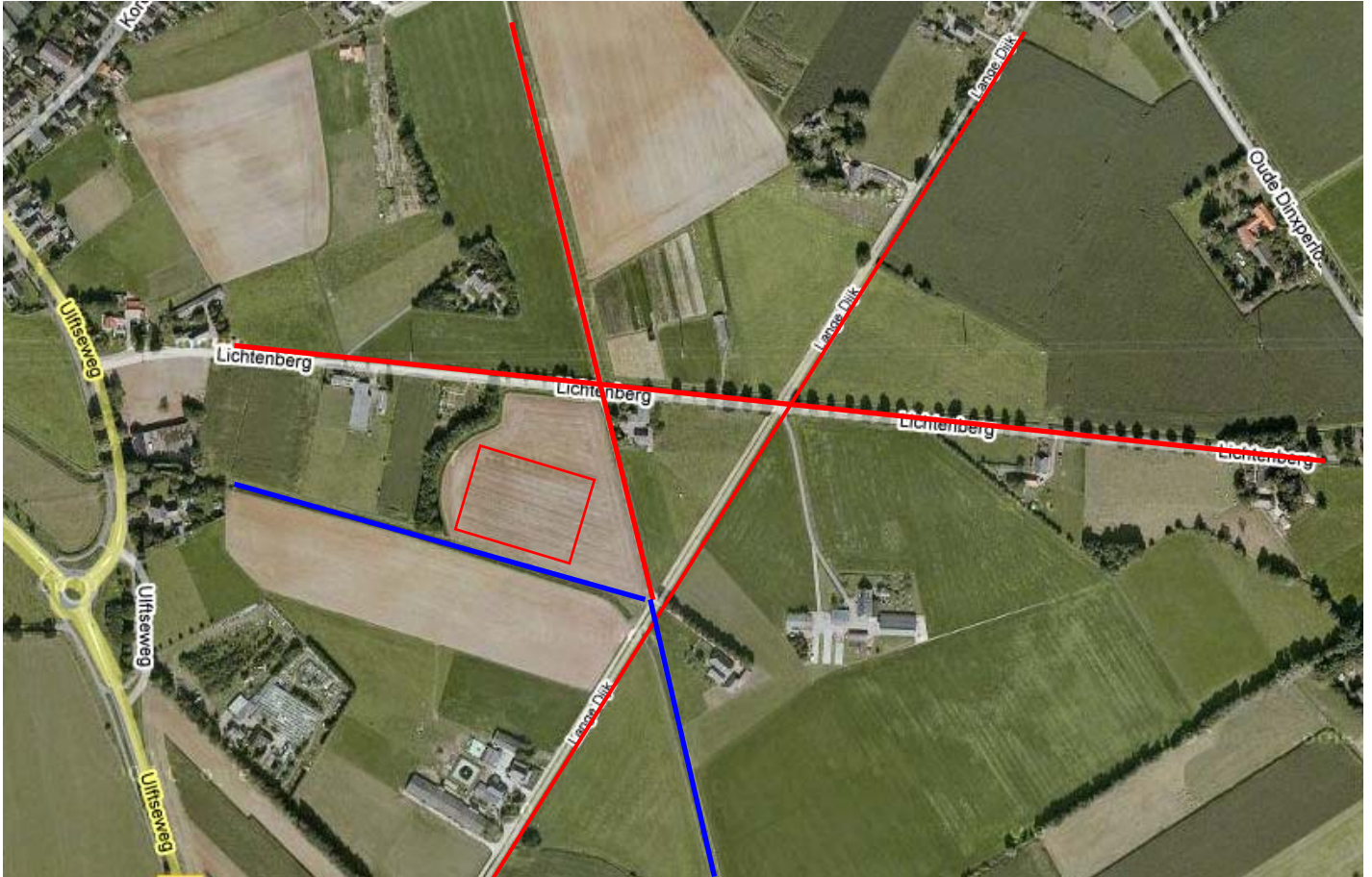

Kadastrale minuut; 1832 (Gelderland, Wisch, sectie D, blad 01): detail van het kasteelcomplex. In het midden is het huis Lichtenberg zelf te zien, omgeven door een gracht. Daaronder, nabij een van de lanen is op de voorhof een gebouw zichtbaar. Dit is waarschijnlijk het koetshuis.

Het lanenstelsel bij de Lichtenberg anno 1908. Op deze kaart is zichtbaar dat er aan het begin van de 20ste eeuw nog een aanzienlijk deel van het lanenstelsel aanwezig was. De bebouwing op het perceel van het voormalige huis is waarschijnlijk het koetshuis dat enige jaren later verdween. Historische Atlas Gelderland, Chromotopografische Kaart des Rijks 1: 25.000; blad 515.

Enkele van deze assen zijn in de huidige wegen- en waterlopen nog goed herkenbaar. Het gaat in het bijzonder om lanen die behoorden tot de parkachtige aanleg in de directe omgeving van het huis.

Overblijfselen van het assenstelsel van de parkaanleg van het landgoed Lichtenberg, zoals thans nog zichtbaar in de wegen- en waterlopen. Rood: wegen. Blauw: waterloop. De rode rechthoek geeft bij benadering de ligging van het versterkte huis met gracht aan.

Reden van plaatsing

Architectuur- en tuinhistorische waarden:

- De resten van de Lichtenberg zijn van bijzonder belang voor de architectuurgeschiedenis van de gemeente Oude IJsselstreek en Silvolde in het bijzonder. De Lichtenberg behoort samen met enkele kerken en (resten van) kastelen tot de zeldzame gebouwen van enige omvang waarvan bekend is dat ze teruggaan tot de middeleeuwen.

Stedenbouwkundige / landschappelijke / ensemble waarden:

- De ondergrondse resten van het huis de Lichtenberg zijn omgeven door restanten van de laanstructuur die ooit de kern van het landgoed vormde.

Er is hierdoor sprake van een beperkte landschappelijke en ensemblewaarde.

- De esthetisch-landschappelijke waarde van het monument de Lichtenberg (mate van zichtbaarheid, vorm en structuur, relatie met omgeving) is beperkt. De resten bevinden zich voornamelijk ondergronds. Voor een geoefend oog zijn in het veld enige sporen zichtbaar (ophoging, verkleuring, puinmateriaal).
- De belevingswaarde van de resten van het huis is op dit moment zeer beperkt.

(Cultuur)Historische waarde:

- De resten van het huis en landgoed de Lichtenberg zijn voor de gemeente Oude IJsselstreek in het algemeen en het dorp Silvolde in het bijzonder van belang vanwege de lange ontstaans- en ontwikkelingsgeschiedenis welke teruggaat tot in de middeleeuwen.
- De resten van het huis Lichtenberg zijn van bijzondere cultuurhistorische waarde vanwege de voorname rol die het huis en zijn bewoners gespeeld hebben in de geschiedenis van deze streek, de voormalige Heerlijkheid Lichtenberg, en van Silvolde in het bijzonder. De resten van de Lichtenberg vormen daarmee een onderdeel van de politiek, sociale en agrarische geschiedenis van de Heerlijkheid Lichtenberg.
- De resten van de Lichtenberg vormen een belangrijke bron van kennis over de geschiedenis van de streek. Ook de herinneringswaarde van het huis de Lichtenberg is hoog.

Archeologische waarde:

- De resten van het huis de Lichtenberg zijn voor de gemeente Oude IJsselstreek in het algemeen en Silvolde in het bijzonder van groot belang op grond van de hoge archeologische waarde die zij vertegenwoordigen. Op grond van de tot nu toe gedane onderzoeken, meldingen en vondsten kan vastgesteld worden dat een belangrijk deel van de funderingen van het kasteel en zijn voorhof ondergronds bewaard zijn. Door landbouwgebruik (ploegen) heeft direct onder het maaiveld enige versterking plaatsgevonden. Doordat de resten van de Lichtenberg ondergronds liggen bestaat het risico dat zij onvoldoende bekend blijven.

Zeldzaamheidswaarde

- De resten van de Lichtenberg vertegenwoordigen zeldzaamheidswaarde als overblijfsel van een omgracht huis met voorhof en landgoed.

Conclusie

Het terrein van het huis de Lichtenberg is een terrein van zeer hoge archeologische waarde vanwege de aanwezigheid van de resten van het voormalige kasteel en wordt daarom voorgedragen als beschermd monument volgens de gemeentelijke monumentenverordening van de gemeente Oude IJsselstreek als terrein dat van algemeen belang is (artikel 1 lid 1-2 van de gemeentelijke monumentenverordening) vanwege de betekenis voor de wetenschap, de cultuurhistorische waarde en de archeologische waarde;

Op sommige plekken zitten de muurresten zo ondiep dat ook een normale landbouwkundige bewerking, met name met een ploeg of cultivator, een verstoring betekent. Een gebruik als grasland/hooiland levert de minste verstoring op en wordt derhalve aanbevolen.

Geadviseerd wordt om naast de bescherming als gemeentelijk monument de in deze beschrijving genoemde waarden via het toekennen van een dubbelbestemming tevens als cultuurhistorische waarden aan te merken.